

Türkiye'nin İlk Ambulans Servisi: 077 Hızır Acil

Turkey's First Ambulance Service: 077 Hızır Emergency

 Hasan ERBAY^a

^aAfyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Afyonkarahisar, TÜRKİYE

ÖZET Ambulans servisleri, bir ülkedeki sağlık sisteminin en önemli bileşenlerinden biridir. Bir ambulans servisinin kurulmasında teknik donanım yanında yetkin sağlık personeli, etkili yönetim ve başarılı bir iletişim altyapısı gibi pek çok unsur gerekmektedir. 1980'li yıllara kadar Türkiye'de hastanelerin ve belediyelerin kendi bünyelerinde ambulansları vardı. Bu ambulanslar daha çok hastayı evinden alıp hastaneye getirmek üzere hizmet veren araçlardı. Ayrıca kazalar ve afetler için de organize edilen bu sistem uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Ancak bu hizmet, sistemli bir ambulans servisi hizmeti değildi. Bu sistemde ambulans ve şoför belediyelerden, sağlık ekibi ve bazı tıbbi malzemeler sağlık müdürlüklerinden temin edilmiştir. Ancak 1953 yılında, belediyelerin bazı yetkilerinin alınması üzerine ambulans hizmetleri aksamaya başlamıştır. Sonrasında bu hizmetleri hangi kurumun sağlayacağı konusunda belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Acil sağlık hizmetleri açısından dünyadaki gelişmeler ve Türkiye'de bir ambulans servisi ihtiyacının açıkça ortaya çıkması bu konudaki çabaları hızlandırmıştır. 1983 yılından sonra Sağlık Bakanlığı bünyesinde çalışmalar başlamış ve uzun hazırlıklar sonucu 9 Ekim 1985 tarihinde, Ankara Numune Hastanesi'nde "Hızır Acil Servis" faaliyete geçmiştir. "077 Hızır Acil Servis" ile birlikte Türkiye'de ilk kez, modern anlamda bir ambulans servisi faaliyete başlamıştır. Birtakım bürokratik ve idari sorunlar nedeniyle bu sistemin devamı ve gelişmesi sağlanamamıştır. Bu çalışmada, 1985 yılında Ankara Numune Hastanesinde kurulan "077 Hızır Acil Servis" in kuruluş süreci incelenmektedir.

ABSTRACT Ambulance services are one of the most important components of the healthcare system in a country. The establishment of an ambulance service requires many elements such as technical equipment, competent medical personnel, effective management and successful communication infrastructure. Until the 1980s, hospitals and municipalities had their own ambulances in Turkey. These ambulances were mostly vehicles that serve to pick up patients from their homes and bring them to the hospital. This system, which was also organized for accidents and disasters, continued for many years. However, this service was not a systematic ambulance service. In this system, ambulance and driver from municipalities; healthcare team and some medical supplies were provided from health directorates. However, in 1953, when some authority of the municipalities were taken, ambulance services started to be disrupted. Later, uncertainties emerged about which institution would provide these services. Developments in the world in terms of emergency health services and clearly the emergence of an ambulance service needs in Turkey had accelerated efforts in this regard. After 1983, studies within the Ministry of Health started and as a result of long preparations, "Hızır Emergency Service" was established in Ankara Numune Hospital on October 9, 1985. "077 Hızır Emergency Service", for the first time in Turkey, began operating an ambulance service in the modern sense. Due to some bureaucratic problems, the continuation and development of this system could not be achieved. In this study, the establishment process of "077 Hızır Emergency Service" founded in Ankara Numune Hospital in 1985 is mentioned.

Anahtar Kelimeler: Acil yardım; cankurtaran; ambulans tarihi; acil servis

Keywords: Emergency aid; ambulance; history of ambulance; emergency service

Modern ambulans servisleri dört temel unsurdan oluşmaktadır: a) Hasta ve yaralı naklinde kullanılacak, teknik ve tıbbi cihaz bakımından donanımlı nakil araçları, b) Bu araçlarda görev yapacak eğitilmiş ve yetkin sağlık personeli, c) Ambulans hizmetleri sis-

temini yöneten ve iletişim kanalı herkesçe bilinen bir merkez, d) Bu ambulans servisi ile etkin biçimde koordinasyonu sağlanmış hastaneler.¹ Türkiye'de bahsedilen bu dört unsurun birlikte yer aldığı ilk ambulans servisi "077 Hızır Acil" dir.

Correspondence: Hasan ERBAY

Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Afyonkarahisar, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: hasanerbay@yahoo.com

Peer review under responsibility of Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 08 Oct 2020

Accepted: 27 Nov 2020

Available online: 31 Dec 2020

2146-8982 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu çalışma, Cumhuriyet'in kuruluşundan Türkiye'deki kurumsal ambulans hizmetlerinin 112 çatısı altında toplandığı 1994 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu çalışmada; bahsi geçen döneme ait bilgi ve belge içeren kitaplar, makaleler, yazılar, TBMM tutanakları, dönemin konuyla ilgili mevzuatı, Sağlık Bakanlığı broşürleri, gazete haberleri ile kimi özel arşiv belgeleri incelendi. Eldeki materyal, ilk yardım ve ambulans tarihi perspektifinden değerlendirildi ve yorumlandı. Metinde bahsi geçen mevzuat, acil yardım ve ambulans hizmetleriyle ilgili içeriği yönünden ayrı bir tablo hâlinde metnin sonunda sunuldu. Görsel zenginliği artırmak amacıyla "077 Hızır Acil Servisi"nin ilk ambulansları özgün bir tasarımla, kara kalem olarak çalılırdı.

AMBULANS HİZMETLERİNİN GELİŞİMİNDE ÜÇ AŞAMA

Pek çok ülkede ambulans hizmetleri, birbirini takip eden üç aşamalı bir gelişim ve dönüşüm sürecinden geçmiştir. Ambulans hizmetlerinin önemi ilk olarak savaş meydanlarında anlaşılmış, ardından çeşitli afet durumlarında ambulanslar kısmen sivil alanda tecrübe edilmiştir. Üçüncü aşamada ise ambulans hizmetleri "ambulans servisi" adıyla o ülkenin sağlık sistemine dâhil olmuştur. Ambulans servisleri, her ülkede organizasyon yapıları bakımından bazı farklılıklar içerse de genel anlamda aynı amaca matuf yapılardır. Ambulans hizmetlerindeki bu üç aşamalı tarihsel dönüşüm süreci Türkiye için de geçerlidir. Gelişimin ikinci aşaması bağlamında, afetler gibi olağan dışı hâllerde çeşitli idare ve kurumlara oldukça geniş yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler kapsamında, özellikle yaralıların sağlık kuruluşlarına ne şekilde ve hangi vasıtalarla nakledileceği meselesi, üzerinde en çok durulan konulardan birisi olmuştur. Ancak ambulans hizmetleri telekomünikasyon, iletişim, eğitim, teknik donanım, yetkin sağlık insan gücü ve tanıtım gibi farklı sektörleri kapsayan bir sistemdir. Dolayısıyla yalnızca hasta naklinde kullanılacak taşıtların tahsis edilmesiyle başarıya ulaşabilecek bir sistem değildir. Ambulans hizmetlerinin dönüşümü bağlamında bakıldığında Kızılay, ilk aşamadan ikinci aşamaya geçişin kurumsal temsilcisi olarak görülebilir. Zira Kızılay, ülkenin savaşta olduğu bir dönemde

asker, hasta ve yaralılara yardım maksadıyla kurulmuştur.²

Hasta ve yaralı naklinde ambulans kullanımının önemi, savaş meydanlarında edinilen tecrübeler nedeniyle erken Cumhuriyet döneminde de biliniyordu. Türkiye Kızılay Gençlik Kurumu tarafından 1938 yılında basılan "İlk Sıhhi Yardım" kitabında, bu bahis hakkında şöyle denmektedir: "Hiç şüphesiz (hasta ve yaralı taşımada diğer vasıtalara nazaran) bir ambulans hepsine müreccettir. Fakat her yerde ele geçmez."³ Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'ndaki bazı cephelerde ambulans olarak kullanılan motorize hasta nakil araçlarına sahip olduğu bilinmektedir.⁴ Ancak Türkiye'de bu tür araçlar, ilk önce hastaneler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllara kadar kamu hastaneleri ve bazı özel hastaneler, hastayı evinden alıp hastaneye getirmek maksadıyla çeşitli nakil araçları kullanmıştır (Resim 1). Bazı hastanelerin daha çok rağbet ettiği bu ambulanslar, otomobilden ya da minibüsten bozma motorize araçlardır. Ancak bu uygulamanın, günümüzdeki anlamıyla bir ambulans servisi olmaktan ziyade, bir sosyal hizmet gibi tanımlanabilecek hasta nakli hizmeti olduğu ve özel hastaneler için birer reklam malzemesi olarak ele alındığı görülmektedir.

Ambulans servislerinin gelişimindeki ikinci aşama olan afet durumlarında ambulans kullanımı, bir geçiş sürecinin ardından Kızılay'dan ziyade İçişleri Bakanlığı Sivil Savunma Başkanlığı'nın öncülüğünde gelişmiştir. Sivil Savunma Başkanlığı, afet durumlarına hazırlık maksadıyla çeşitli çalışmalar yapıp eğitimler tertip ederken ambulans hizmetleriyle

RESİM 1: Denizli Memleket Hastahanesi'nin ilk ambulansı (1933)-Coşkun Önen Arşivi. Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi. 2004:37.

alakalı eğitim kitapçıkları da yayınlamıştır. İlk bas-kısı 1968 yılında yapılan ve “077 Hızır Acil Servis” kuruluncaya değin çeşitli güncellemelerle üç kere daha yayımlanan “İlk Yardım ve Ambulans Servisi” kitabı, ambulans hizmetleri bağlamında, bu alandaki ilk Türkçe kılavuz eserdir.⁵ Sivil Savunma İdaresi Başkanlığı’na yayımlanan bu cep kitapçıklarında ambulans hizmetleri esas olarak askerî bir sistem çerçevesinde ele alınmaktadır. Örneğin ambulans sisteminde görev yapacak kişiler için “İlk Yardım Ekip Komutanı, İlk Yardım Takım Komutanı, İlk Yardım Bölük Komutanı” gibi askerî terminolojiye ait isimlendirmeler kullanılmıştır. Bu terminolojinin tercih edilmesi de yine ambulans hizmetleri gelişim sürecinin ilk aşamasından, yani savaş cephelerinden miras kalan bir yaklaşımdır. Sivil Savunma Başkanlığı’nın kitapçıklarında ambulans sisteminin işleyişi en ince ayrıntısına kadar açıklanmış olsa da öngörülen bu sistemi, o yıllarda etkin şekilde hayata geçirmek mümkün olamamıştır.

ACİL SAĞLIK HİZMETLERİNDE BELEDİYELERİN ROLÜ

Türkiye’de, afetler dışında acil tıbbi yardım ve acil sağlık hizmeti görevi ilk olarak belediyelere verilmiştir. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda 20. maddenin 12. bendi, ilk tıbbi imdat ve muavenet teşkilatından bahsetmekte ve bu teşkilatın kurulmasından belediyeleri sorumlu tutmaktadır. Ancak bu hizmetin tek başına belediyelerce yürütülmesi, belediye kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle beklenen neticeyi verememiştir.^{6,7} Maddi olanakları güçlü bazı şehirlerde ambulans servisleri kurulmuş olsa da bu hizmetin bütün ülkeye yayılması ve sistemin gelişip kurumsallaşması sağlanamamıştır.⁸ Belediyeler her ne kadar ambulans araçlarının satın alınması ya da temin edilmesi konusunda pek çok şehirde başarılı olsa da bu sistemin sağlık insan gücünü temin etmesinde sorunlar ortaya çıkmıştır.⁹ O dönemde ambulans şoförlerinin belediyelerden, sağlık personelinin ise il sağlık müdürlüklerinden görevlendirilmesi şeklinde bir yöntem uygulanmıştır. Ancak bu yöntemin hastaneler ayağı eksik kalmış ve hastaneler bu sisteme yeterince dâhil olamamıştır. Örneğin 1955 tarihli bir gazete haberinde bir ambulans çalışanı şöyle sitem etmektedir: “Yollar tıkanmaz, yetişinceye kadar

hasta kan kaybetmez ve hastahane -Boş yer yok!- demezse, cankurtaran da vazifesini yapabilir.”¹⁰

Acil yardım hizmeti ve ambulans sistemi kurma görevinin belediyelere verilmiş olmasının bir başka gerekçesi de Türkiye’deki karayolları mevzuatıdır. Zira 1953 yılında karayolları trafik kanunu çıkana kadar, kara nakil araçlarına numara ve plaka verilmesi, bu araçlara ait kimi vergilerin toplanması ile nakil vasıtalarına dair niteliklerin düzenlenip denetlenmesi belediyelerin uhdesinde idi. Bir ambulans servisi kurma meselesi söz konusu olduğunda yapılması gereken ilk iş, motorize nakil araçlarının temini ve bu araçların teknik donanımlarının sağlanmasıdır. Dolayısıyla kamu idaresi açısından bakıldığında, ambulans servisi kurma görevini üstlenebilecek en uygun kurumlar olarak belediyelerin görülmüş olması doğaldır. Çünkü o dönemki belediye mevzuatı hem kendi bütçelerinden bu türden araçları satın almaya hem de genel olarak kara nakil araçlarını düzenleyip denetlemeye müsaitti. Belediyeler, kurumsal olarak üstesinden gelebilecekleri en kolay işleme süreci başlamış ve ilk olarak hasta nakil araçlarının temini yoluna gitmiştir. Ayrıca bir ambulans servisinin vitrini ve dışarıdan bakan her gözün görebileceği ilk unsuru nakil araçlarıdır. Kimi belediye yöneticilerinin, bir ambulans servisi kurarken tıbbi-teknik donanım, lojistik ve sağlık çalışanı insan gücü gibi kısmen daha az görünür unsurlardan ziyade, görünürlüğü daha fazla olan nakil araçları üzerinden bir başlangıç yapmayı tercih etmiş olması da muhtemeldir. Bütün bu eksiklik ve olumsuzluklara rağmen yine de uzun yıllar boyunca, Türkiye’deki ambulans hizmeti konusunda belediyeler önemli görevler üstlenmiştir. Ancak 1953 yılındaki bir yasa ile il özel idarelerinin elindeki pek çok hastane bedelsiz olarak Sağlık Bakanlığı’na devredilmiştir.¹¹ Bu devir sonrasında, belediyelerin ambulans hizmeti konusundaki çalışmaları ciddi kesintiye uğramıştır.

Hem 1953’teki (sıhhi imdat nakil vasıtası olarak isimlendirilen) hem de 1983’teki (cankurtaran araçları olarak isimlendirilen) Karayolları Trafik Kanunu’nda ambulanslar, geçiş üstünlüğü olan araç olarak tanımlanmaktadır. Ülke çapında bir ambulans servisi mevcut olmamasına rağmen, söz konusu iki kanunda bahsedilen bu araçlar belediyelerin, kamu hastanelerinin ve özel hastanelerle özel kurumların hasta ve

yaralı naklinde kullandıkları ambulanslardır. Üstelik 1983 yılında yayımlanan trafik kanununa göre, o dönemki ismiyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın ilgili birimleri; karayollarında ilk yardım, yaralı taşınması ile acil yardım ve tedavi konularında gerekli önlemleri almakla görevlendirilmiştir. Ülkede turizm sektörünün gelişmeye başladığı bu dönemde, özellikle Antalya gibi tatil beldelerinde ve İstanbul gibi kalabalık şehirlerde gezici ambulans hizmetleri başlatılmıştır.¹² Bu yapılar bir merkeze bağlı olmayan, araç telefonu ile ulaşılabilen ve daha çok trafik kazaları için görev yapan ambulans ekipleri şeklinde düzenlenmiştir.^{13,14} Ancak bu yapılanma, kısa süreli olmuş ve iki yıl sonra "Hızır Acil Servis" in hayata geçirilmesiyle fonksiyonunu kısmen yitirmiş ya da bazı bölgelerde farklı bir yapıya evrilmiştir.

HASTANELER VE HASTA NAKİL ARAÇLARI

Ambulans servisinin hastane ayağıyla ilgili düzenlemeler ve gelişmeler ise kısmen daha yavaş gerçekleşmiştir. 1961 yılında çıkarılan Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun'da acil sağlık hizmetlerinin ne şekilde verileceğinden ve sevk zincirinden bahsedilmektedir. Bu kanuna göre acil sağlık hizmetleriyle ilgili olarak hastaneler durumları acil müdahaleyi gerektiren hastalara ayakta ya da yatarak her türlü tedaviyi vermekle yükümlüdür. Sağlık ocakları da acil müdahale yapmak ve gerekirse hastaları hastanelere sevk etmekle yükümlü kılınmıştır. 1983 tarihli Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği'nde ise hastanelerdeki acil hizmetlerin, acil polikliniği veya acil servis tarafından, bunlar yoksa nöbetçi doktor tarafından verilmesi ve bu hizmetin 24 saat süre ile kesintisiz olarak sağlanması öngörülmüştür. Türkiye'de, sağlık hizmetlerinin diğer alanlarına nazaran acil sağlık hizmetlerindeki gelişmenin zayıf kalmış olması, acil tıp uzmanlığı için de söz konusudur. Acil tıbbın ayrı bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmesi ancak 1993 yılında mümkün olabilmıştır. Bu durum, bir ambulans servisini hayata geçirebilmek için Türkiye'de altyapı, insan gücü, sağlık yönetimi, bütçe ve bu konuda gerekli siyasi irade gibi pek çok unsurun bir araya gelmesini gerekli kılmıştır. Acil sağlık hizmeti konusunda henüz hastanelerin bile yeterince organize olamadığı bir ülkede, başarılı bir ambulans servisini hayata geçirmek kuşkusuz ki kolay olmayacaktır.

RESİM 2: Ankara Özel Ambulans Servisi-Hasan Erbay Arşivi.

1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de hem kamu hastanelerinin hem de özel sektörün elinde çok sayıda ambulans bulunmaktadır. Ancak bu ambulanslarla verilen acil sağlık hizmeti genelde hastane temelli, sistemsiz ve dağınık hâlededir.¹⁵ Bu araçların verimli biçimde kullanımı, yönetimi ve personel bakımından etkili bir şekilde hizmet vermesi sağlanamamaktadır. Ülke çapında, Sağlık Bakanlığı'nın elindeki yüzlerce ambulans mesai saatleri haricinde görev yapmamaktadır.¹⁶ Üstelik bu araçların büyük çoğunluğu eski model, tıbbi-teknik donanımdan yoksun ve atıl vaziyettedir. Bu nedenle o dönemde, hastanelerden bağımsız özel ambulans birimleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Resim 2).

FARKINDALIK; ÜLKE ÇAPINDA ETKİN BİR AMBULANS SERVİSİNİN EKSİKLİĞİ

Acil yardım ve ambulans hizmetleri konusunda dünyadaki gelişmelere paralel olarak, Türkiye'nin bu konudaki eksiklikleri ve yapılması gerekenler pek çok toplantıya, teknik raporlara ve akademik kongrelere gündem olmuştur.¹⁷⁻¹⁹ Bu toplantılarda soruna çözüm olarak, daha çok trafik kazaları üzerinden işlev gören bir ambulans servisi yapılması önerilmektedir. Tüm ülkeyi kapsayan ve her şehirde bir şubesi olan bu sistemin, halkın da ilk yardım konusunda eğitilmesi ile daha etkin bir hâle geleceği öngörülmektedir. Hastane acil servislerinin gelişmiş ülkelerin modern yapılmasına ihtiyaç duyduğu, kazaların haber verilmesi konusunda Posta ve Telgraf Teşkilatı Müdürlüğü (PTT) ile iş birliğinin gerekliliği ve bu ambulanslarda görev yapacak

sağlıkçıların meslek içi eğitimleri dile getirilen diğer konulardandır.

İlk yardım konusunda halkın eğitilmesi, Cumhuriyet'in ilanından itibaren devletin temel önceliklerinden biri olmuştur. Ülkenin çeşitli bölgelerinde 1937'den 1948 yılına kadar kurulan Köy Enstitüleri'nde, temel sağlık eğitimi yanında ilk yardım eğitimi de verilmiştir.²⁰ Acil yardım hizmetleri açısından, halkın ilk ve acil yardım konusunda eğitilmesi için Kızılay ile çeşitli kurum ve dernekler de ilk yardım kursları düzenlemiştir. Bu kurslar arasında 1960'lı yıllarda Kızılay'ın düzenlediği kursları, Sakatların Rehabilitasyonu Derneği'nin Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi iş birliğiyle Ankara'da düzenlediği kursları ve 1970 yılından sonra Türkiye Trafik Kazaları Yardım Vakfı tarafından düzenlenen sertifikalı kursları saymak mümkündür.²¹⁻²³ Ayrıca 1987 yılındaki Yüksek Sağlık Şûrası'nda ilk yardım konusunda ülke çapında bir boşluk olduğu belirtilmiş ve ilk yardım dersinin orta ve yükseköğretimde zorunlu ders olarak okutulması, ilgili kuruluşlara tavsiye edilmiştir.¹¹

Ülke sathına yayılmış etkin bir ambulans servisinin eksikliği o dönemki siyasi iktidarın da gündemindedir. Anavatan Partisi'nin 1987 genel seçimleri için hazırladığı seçim bildirgesinde bu konu yer almış, mahallî idarelerin katkısı ile kara ambulans sisteminin daha da geliştirileceği ve hava ambulanslarının takviyesi ile sistemin güçlendirileceği belirtilmiştir.²⁴ 1983 ve 1987 yılları arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, iktisat fakültesi mezunu Mehmet Aydın'dır. Türkiye'nin ilk ambulans servisinin kuruluşu ilginç biçimde, sağlık alanı dışından bir sağlık bakanı döneminde gerçekleşmiştir.

077 HIZIR ACİL SERVİS'İN KURULUŞ SÜRECİ

Bir ambulans servisini hayata geçirme projesinin, dönemin siyasi iktidarı için hem bir hizmet hem de bir popülizm aracı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu konudaki çalışmalar, "Sağlık hizmetini vatandaşın ayağına götürme" ilkesi çerçevesinde yürütülmüştür. Bu bağlamda "77" numaralı telefon, PTT tarafından ambulans servisi için tahsis etmiştir. 77 numaralı telefon, doğrudan ve ücretsiz olarak aranabilmektedir.¹⁶ 77 yönüne doğru aramanın gerçekleşebilmesi için dönemin darbeleri telefon sisteminde öncelikle "0" in ve ardından "77" nin çevrilmesi gerekmektedir. O ne-

denle ilk ambulans araçlarına, iletişim numarası olarak "77" yazılmışsa da daha sonraki ambulanslarda bu numara "077" olarak güncellenmiştir (Resim 3). Bu telefonlar, hastane acil servisinin nöbetçi hekim odasında bulunacak ve acil vakayı iyi anlamak için telefona bizzat hekim çıkacaktır. Hızır Acil merkezi ile çevre istasyonların irtibatı ise telsiz vasıtasıyla sağlanacaktır.

Ambulans olarak kullanılacak araçlar ise bir buçuk yıl önce bir sebepten gümrüğe takılmış olan minibüslerin ambulans olarak tadil edilmesiyle sağlanmıştır.¹⁶ 1984 yılında, Ankara için ilk etapta 22 adet ambulans hazırlanmıştır. Ancak dönemin Sağlık Bakanı Mehtem Aydın, mecliste yaptığı bir konuşmada bu sayıyı 21 olarak açıklamaktadır.²⁵ Hızır Acil sisteminin merkezi Ankara Numune Hastanesi'dir (Resim 4). 24 saat esasına göre hizmet verecek sis-

RESİM 3: Hızır Acil Servis'in ilk ambulanslarından bir örnek, karakalem çalışması-Hasan Erbay Arşivi.

RESİM 4: Ankara Numune Hastanesi, Hızır Acil Merkezi. 1985.

temde, Ankara çevresindeki beş ilçe için de ambulans ekipleri oluşturulmuştur. Bu istasyonların yerlerini ilçe belediyeleri belirlemiş, ambulansların şoför görevlendirmesi ve yakıt ihtiyaçları da yine bu ilçe belediyelerince karşılanmıştır. Ambulanslarda görev yapacak şoförler Samsun Askerî Sahra Sıhhiye Okulu'nda eğitim görmüş, hekim ve diğer sağlık çalışanları ise on günlük eğitimden geçirilmiştir.¹⁶ Personelin eğitimi sürecinde Hacettepe Üniversitesi de bakanlığa destek vermiştir.

Numune Hastanesi'ndeki Hızır Acil Servisi'nin açılışı için önce 1985 yılının hemen başı, ardından haziran ayı planlanmış olsa da açılış o tarihlere yetişmemiştir.^{25,26} Nihayet 9 Ekim 1985 Çarşamba günü Hızır Acil Servis, Başbakan Turgut Özal'ın da bulunduğu geniş bir katılımcı eşliğinde hizmete girmiştir.^{27,28}

Törende Özal, telsiz sistemini bizzat kullanmış ve Hızır Acil Servis merkezinin bir helikopter beklediği anonsunu geçmiştir. Ancak ambulans araçlarının bile binbir güçlükle temin edilebildiği o süreçte, helikopter talebinde bulunulan böyle bir görüşmenin hayli iddialı bir gösteri olduğu söylenebilir.

Ankara Numune Hastanesi'nde başlatılan Hızır Acil Servis uygulamasının ülkenin her tarafında hayata geçirilmesi için hemen yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Kısa zamanda İstanbul ve İzmir gibi diğer büyük illerde de sistem hayata geçirilmiştir.^{29,30} Bu sistemde de belediyeler önemli rol oynamıştır.³¹ Şoför, ambulans ve bu araçların akaryakıt ihtiyacı belediyelerce sağlanmış, telsiz haberleşme sistemleri ve acil yardım istasyonları ile çağrı karşılama merkezi için belediyelerce yer tahsis edilmiştir.³² Sağlık Bakanlığı ise sağlık personeli ve kısmen tıbbi malzeme sağlamıştır.³³ Devletin diğer kurumları da bu yeni sisteme destek vermiştir. Örneğin 1988 yılında TRT'de "077 Hızır Acil" isminde bir televizyon dizisi yayınlanmaya başlanmıştır. Dönemin bazı ünlü oyuncularının da kadrosunda yer aldığı bu dizi, ambulans servisini ve iletişim numarasını halka tanıtmak için başarılı bir uygulama olmuştur. Öte yandan, ilk ambulans servisine "Hızır" isminin verilmesi, ülkenin kültürel yapısına da uygun bir isimlendirmedir.³⁴ "Hızır" karakteri, birinin en sıkışık zamanında onun yardımına yetişen (ulu) kişi anlamındadır. Bu bağ-

lamda, acil yardım ihtiyacı olan hasta ve yaralılara hizmet sunan bir ambulans servisi için böyle bir isimlendirme, gayet yerinde ve akılda kalıcıdır. Nitekim 077 Hızır Acil Servisi, 1994 yılında yerini 112'ye bıraktıktan sonra bile yıllarca, bu ambulans sistemi halk arasında "Hızır Ambulans" olarak isimlendirilmeye devam etmiştir.

077 HIZIR ACİL SERVİS'İN AKİBETİ

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı başta olmak üzere pek çok kurum ve kişinin büyük gayreti ve emekleriyle hayata geçirilen 077 Hızır Acil Servis, ne yazık ki tüm Türkiye'de etkin biçimde kurumsallaşmamıştır.³⁵ Sistemin tek bir elden yönetilmeyip Sağlık Bakanlığı ve belediyelerce ortak yürütülmesinin, bu sonuçta önemli bir payı olduğu söylenebilir. Ambulans servisinde görev yapacak personel temini ve bu personelin eğitimi konularında da yeterince başarı sağlanamamıştır. 077 Hızır Acil Servis'in verimli şekilde işlememesinin bir diğer nedeni ise bu sistemin mevzuat yönünden desteklenmemiş olmasıdır. Pek çok kurumu ve bürokratik süreci ilgilendiren bu sistem hakkında herhangi bir yönetmelik düzenlenmemiştir (Tablo 1). Büyük özveriyle başlangıçtan belli bir süreye kadar yürütülmeye çalışılan sistem, 1994 yılında 112'nin hayata geçirilmesi ile sona ermiştir. Türkiye'nin uzun yıllardan beri bazı konularda ortak çalışmaları olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 29 Temmuz 1991'de üye ülkeler için Ortak Acil Çağrı Numarası olarak "112" yi önermiştir.³⁴ Bu öneriyi ilk hayata geçiren ülkelerden biri Türkiye'dir. 112 Acil Sağlık Yardımı ile birlikte ülkede, daha organize ve kurumsal kimliğe sahip bambaşka bir ambulans servisi devreye girmiştir.

SONUÇ

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de, halk sağlığı ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin organizasyonu gibi alanlar öncelikli olarak ele alınmıştır. Acil sağlık hizmetleri ile ilgili düzenlemelerse kısmen geriden gelmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, bazı hastanelerin ve belediyelerin elindeki ambulanslar daha çok hasta nakli için kullanılmıştır. Tek bir merkezden idare edilen, personel ve donanım yönünden yeterli bir kurumsal ambulans servisi ancak 1985 yılında faaliyete geçirilebilmiştir. Ankara

TABLO 1: Acil yardım ve ambulans hizmetleriyle ilgili mevzuat ve konuyla ilgili içerikleri.

Mevzuat	Resmî Gazete’de Yayınlanma Tarihi	Acil Yardım ve Ambulans Hizmetleri Bağlamındaki İçeriği
Umumi Hıfzıssıhha Kanunu	06.05.1930	-İlk tıbbî imdat ve muavenet teşkilatı’ndan bahsedilmesi. -Bu teşkilatın kuruluşundan belediyelerin sorumlu tutulması.
Karayolları Trafik Kanunu	18.05.1953	-Kara nakil araçlarına numara ve plaka verilmesi, bu araçlara ait kimi vergilerin toplanması ile nakil vasıtalarına dair niteliklerin düzenlenip denetlenmesi görevinin belediyelerden alınması. -Ambulanslar için “sıhhi imdat nakil vasıtası” tanımının kullanılması. -“Sıhhi imdat nakil vasıtaları”nın geçiş üstünlüğü olduğunun belirtilmesi.
Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun	25.05.1959	-Afetler için alınacak tedbirlere ilişkin mülki amirlere geniş yetkiler verilmesi.
Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun	12.01.1961	-Acil sağlık hizmetlerinin ne şekilde verileceğinin belirtilmesi. -Hastanelerin, durumları acil müdahale gerektiren hastalara her türlü tedaviyi vermekle yükümlü olması. -Sağlık ocaklarının, acil müdahale yapmak ve gerekirse hastayı hastaneye sevk etmekle yükümlü olması.
Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Programları Hakkında Yönetmelik	12.09.1968	-Afetlere hazırlık bağlamında doktor ve yardımcı sağlık personeli ile yerel ambulans sayılarının belirlenmesi. -Afet durumunda acil yardım hizmetlerini yürütecek kuruluşların (mahalli Kızılay teşkilatları, hastaneler vs) önceden belirlenmesi.
Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği	13.01.1983	-Hastanelerde acil sağlık hizmetlerinin verilme şeklinin tanımlanması. -Acil polikliniği veya acil servis hizmetlerinin 24 saat ve kesintisiz olarak sağlanması.
Karayolları Trafik Kanunu	18.10.1983	-Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının ilgili birimlerinin karayollarında ilk yardım, yaralı taşınması ile acil yardım ve tedavi konularında gerekli önlemleri almakla görevlendirilmesi. -Ambulanslar için “cankurtaran araçları” tanımının kullanılması.
Tababet Uzmanlık Tüzüğünde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzük	30.04.1993	-İlk ve acil yardım uzmanlığının ayrı bir ana dal olarak kabul edilmesi
Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Yönetmeliği	19.02.1994	-Belediyelere, kendi bütçelerinden sağlıkla ilgili olarak kullanılacak her türlü sağlık araç, gereç ve ilaç alımları yetkisinin verilmesi.

Numune Hastanesi’nde kurulan 077 Hızır Acil Servis, Türkiye’nin ilk ambulans servisi olmuştur.

077 Hızır Acil Servis kurulmadan önce Kızılay, Sivil Savunma Başkanlığı ve bazı dernekler ilk yardım ve ambulans servisi eğitimleri ve kursları düzenlemiştir. Ambulans hizmetleri konusunda özellikle belediyeler çok önemli görevler üstlenmiştir. Ambulans hizmetlerinin acil sağlık alanı dışında otomotiv, iletişim ve lojistik gibi başka alanları da ilgilendirmesi nedeniyle, Sağlık Bakanlığı gibi üst bir düzenleyici kurumun meseleye odaklanmasına ihtiyaç vardır. Hem ambulans servisleri konusunda dünya-

daki gelişmeler hem de çeşitli kurum, dernek ve akademisyenlerce dile getirilen ambulans servisi ihtiyacına yönelik raporlar Türkiye’de bir ambulans servisi kurulma sürecini hızlandırmıştır.

Büyük gayret ve umutla kurulan 077 Hızır Acil Servis, maalesef büyük illerle sınırlı kalmış ve ülkenin tamamında yaygınlaşamamıştır. Bu sonuç, bir kurumun idari anlamda sağlam temeller üzerine kurulması ve mevzuat yönünden desteklenmesi gerektiğinin açık örneğidir. Yaklaşık on yıl sonra hayata geçirilen “112 Acil Sağlık Hizmetleri” sisteminde ise “077 Hızır Acil Servis” deneyiminin de etkisiyle daha

başından itibaren sistemin idari yapısı ve işleyişi daha net şekilde düzenlenmiştir. Yine de belli bir süre Türkiye’de, acil hasta ve yaralılara acil yardım hizmeti sunan “077 Hızır Acil Servis” pek çok kişiye sağlık hizmeti sunmuş ve acil sağlık hizmetleri bağlamında bir geçiş döneminin sembol kurumu olmuştur.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma

ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tamamen yazarın kendi eseri olup başka hiçbir yazar katkısı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Ekşi A. Kitlesel Olaylarda Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri Yönetimi. 1. Baskı. İzmir: Kitapana; 2015.
- Tarihçemiz. Kızılay. (Erişim tarihi: 19.09.2021) [\[Link\]](#)
- Barker ZN. İlk Sıhhi Yardım. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Kızılay Gençlik Kurumu; 1938.
- Erbay H, Alan S, Kadioğlu S. [Red Crescent Society correspondence about ambulance purchase on the eve of World War 1]. Demirhan Erdemir A, Başağaoğlu İ, Öncel Ö, Erer S, editörler. Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sağlık Kongre Bildiri Kitabı. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2010. p.897-902.
- Sivil Savunma İdaresi Başkanlığı. İlk Yardım ve Ambulans Servisi. 1. Baskı. Ankara: Şark Matbaası; 1968.
- Perihan Ş, Günaydin M, Gündüz A. [Pre-hospital emergency health services: the case of Türkiye]. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilim Derg. 2019;8(1):120-7. [\[Link\]](#)
- Ünlüoğlu İ, Ekşi A, Elçioğlu Ö. [The development of ambulances]. Sendrom. 2002;14(2): 18-24. [\[Crossref\]](#)
- Çelikli S. [From its establishment till today, standardization efforts and breaking points in the paramedic education]. Hastane Öncesi Derg. 2016;1(2):39-54. [\[Link\]](#)
- Belediyemize Bir Ambulans Armağan Edildi. Altıyüzlü Gazetesi; 02.08.1973:1.
- "Cankurtaran" arabası ile can kurtarmağa koşuyoruz. Milliyet Gazetesi; 23.08.1955:5.
- Numanoğlu SC, Elçioğlu Ö, Özden H, Ünlüoğlu İ. [19. Yüzyılda Acil Tıp Hizmetleri, Cumhuriyet Sonrası Türkiye’de, Acil Yardım Hizmetlerinin Sunumu]. Kahya E, Şar S, Ataç A, Oğuz NY, Arda B, editörler. V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri Kitabı. 1. Baskı. Ankara: 1998. p.99-105.
- Sofuoğlu T. [Tarihçe]. Acil Ambulans Hekimleri Derneği. (Erişim tarihi: 08.10.2020) [\[Link\]](#)
- Milli Eğitim Bakanlığı. Acil Sağlık Hizmetleri . Acil Sağlık Hizmetlerinin Yapısı. Ankara: 2011. [\[Link\]](#)
- Sofuoğlu T. Dünyada ve Türkiye’de Ambulans Hizmetlerinin Gelişimi. (Erişim tarihi: 2.8.2020) [\[Link\]](#)
- Özdoğan M, Ağalar F, Eryılmaz M, Özel G, Taviloğlu K. [Prehospital life support in trauma patients: basic or advanced trauma life support]. Ulus Travma Derg. 2006;12(2):87-94. [\[Link\]](#)
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı. [Acil Tıp Hizmetleri Modernize Ediliyor]. Broşür. Ankara; 1985.
- Ege R. Kazalar, Önlenmesi, Haberleşme, Acil Yardım, Teşkilatlanma. Gazi Üniversitesi Kazaları Araştırma ve Önleme Enstitüsü Yayını No:1. Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi; 1983.
- Ege R. Acil Yardım ve Kazalar. Gazi Üniversitesi Kazaları Araştırma ve Önleme Enstitüsü Yayını No:2. Ankara: Emel Matbaacılık; 1984.
- Kaylan AR. İstanbul Ambulans Sistemi İçin Yerleşim ve Dağıtım Modeli. 1. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi; 1984.
- Güvercin CH, Murat A, Arda B. [The village institutes and health education]. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası. 2004;57(2): 97-103. [\[Link\]](#)
- Kaba H, Elçioğlu Ö. [Rise and development of the first and emergency aid technician and emergency medical technician professions' process at the historical development of the emergency health services: review]. Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2013;21(3):127-35. [\[Link\]](#)
- Akyolcu N. [Emergency nursing from yesterday to today]. İÜFN Hem Derg. 2007;15(60): 173-8. [\[Link\]](#)
- Demirhan Erdemir A. [Acil Tedavi ve Bakımda Tıp Etiği Sorunları]. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2006. p.6-7.
- Anavatan Partisi. Anavatan Partisi 29 Kasım 1987 Seçim Beyannamesi. Broşür. Ankara: 1987.
- T.B.M.M. Gündem Dışı Konuşmalar. TBMM Tutanak Dergisi. 18.12.1984. p.334.
- Türkiye'nin En Modern "Acil Servis"i Ankara'da Kuruluyor. Ulus Gazetesi. 28.04.1985.
- Başbakan, "Hızır Servis"i açtı. Milliyet Gazetesi. 10.10.1985:7.
- Hızır Acil Servis hizmete girdi. Barış Gazetesi. 10.10.1985.
- İstanbul İtfaiyesi 300 Yaşında. Anadolu Ajansı. 20.09.2014. (Erişim tarihi: 24.09.2021) [\[Link\]](#)
- Taviloğlu K, Ertekin C, Türel Ö, Günay K, Güloğlu R, Kurtoğlu M. [Quality of emergency medical aid in the city of İstanbul observations, problems and suggestions]. Ulus Travma Derg. 1998;4(2):95-100. [\[Link\]](#)
- Demirhan N. [Türkiye’de 112 - ilk ve Acil Yardım Hizmetleri ve Afetlerdeki Rolü]. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2003. p.20-1.
- Esin S, Oğuzhan T, Kaya C, Ergüder T, Özkan AT, Yüksel İ. Afetlerde Sağlık Hizmetleri Yönetimi. 24-28 Ekim 2000-YALOVA. Kurs Notları. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı; 2001. p.84. [\[Link\]](#)
- Özcan C, Çetiner Y. [Emergency health care services and paramedics in Turkey]. Sağlık ve Toplum. 2010;20(1):34-9. [\[Link\]](#)
- Erbay H. [Why the prehospital emergency call number in turkey is 112? a recent history research in the context of ambulance services]. Lokman Hekim Derg. 2017;7(1):28-32. [\[Link\]](#)
- Çalıkıuşu A, Özer Ş. [Ülkemizde Travma Sonrası Acil Yardım Hizmetleri]. Ulus Travma Derg. 1997;3(4):251-7. [\[Link\]](#)